

STUDIJSKI DAN “VRATA SVETOGA: INTERDISCIPLINARNO ČITANJE OPUSA ŽELJKA MARDEŠIĆA”

U povodu deset godina od smrti Željka Mardešića Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu i Franjevački institut za kulturu mira - Split organizirali su u srijedu 19. listopada u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu studijski dan “Vrata Svetoga: Interdisciplinarno čitanje opusa Željka Mardešića”. Uz rektora Hrvatskoga katoličkog Sveučilišta prof. dr. sc. Željka Tanjića, prorektora Sveučilišta u Splitu prof. dr. sc. Branka Matulića, dekana KBF-a u Splitu prof. dr. sc. Anđelka Domazeta, dekana KBF-a u Zagrebu prof. dr. sc. Tončija Matulića, prodekanicu Filozofskog fakulteta doc. dr. sc. Maritu Brčić Kuljiš, predavače, nazočila je i Mardešićeva rodbina, supruga Nada i brat Darko.

Pozdravnu riječ prvi je uputio prof. dr. sc. Branko Matulić, prorektor Sveučilišta u Splitu, koji je naglasio Mardešićevu “neposrednu teologiju”. “Mali beznačajni čovjek koji je ostavio veliki trag svojim intelektom na području sociologije, posebno sociologije religije. Čovjek, koji je razbijao predrasude”, kazao je prorektor. Potom je citirao Mardešićeve riječi koje sažimaju sve ono u što je vjerovao i što je živio: “Zlo je najprije u nama i njega treba iskorijeniti. Dobro je u bližnjemu i njega treba poticati. Nema neprijatelja nego braće, nema drugih nego bližnjih. Nije čovjek protiv drugoga, nego za drugoga, kao što je bio Isus Krist.” Bio je gorljivi promicatelj II. Vatikanskoga koncila. Parafrizirajući riječi Ivana XXIII., dr. Matulić je kazao i time zaključio: “Splitsko Sveučilište kao i svako drugo nije muzej koji treba čuvati, nego vrt koji treba kopati, obrađivati. A u tom vrtu jedno od najplodnijih stabala je naš počasni doktorand Željko Mardešić. On je najbolje stablo u našem vrtu, koje baca veliku sjenu pod kojom ne da nitko ne može rasti, nego koja potiče svakoga od nas na još veći kršćanski i ljudski rast.” Sve nazočne pozdravio je u ime organizatora dekan KBF-a u Splitu prof. dr. sc. Anđelko Domazet. Naglasio je da je Željko Mardešić svojim misaonim radom i naporom Crkvi u Hrvatskoj osvijestio neke osnovne probleme koji su usko vezani za njezino podneblje, kontekst i situaciju u kojoj se nalazi. Isplati se, stoga, “uvijek iznova čuti što nam on danas ima reći. Uvjeran sam da će i ovaj studijski dan pomoći da njegova misao ne bude prešućena i zaboravljena i da će pridonijeti da njegova vjernička i intelektualna ostavština dođe i do širih slojeva vjernika i svih onih koji se zanimaju za pitanje: na koji način biti dobar čovjek i kršćanin u današnjem svijetu”.

Prodekanica Filozofskog fakulteta doc. dr. sc. Marita Brčić Kuljiš kazala je da Mardešićeva misao spaja, a ne razdvaja iz različitih razloga udaljene discipline. Njegova misao odašilje poruku da sukoba nema, nego samo različite pozicije koje obogaćuju našu misao, našu stvarnost. Stoga je sasvim opravdano, istaknula je dr. Kuljiš, što mu je Hrvatska akademska udruga osobno dodijelila nacionalno odličje "Osoba dijaloga 2010. godine". "U vremenu različitosti, pluralizma, multikulturalizma dijalog se postavlja kao ključna zadaća svakoga znanstvenika bez obzira s koje pozicije dolazio", naglasila je te citirajući Mardešića kazala: "Nema sukoba, ima samo nerazumijevanja jer se ne čujemo, jer se ne slušamo. Slušanje je postalo luksuz i gubitak vremena." Svoj je govor završila, također, citirajući Mardešićevu misao koja po njezinu mišljenju najbolje opisuje današnju društvenu situaciju: "Sve sam više uvjereniji kako nema većeg neprijatelja za kršćanstvo od političkog korištenja kršćanstvom za političke probitke i svjetovni projekt. Na tome se potvrđuje i pada naša vjera. Drugo je sve sporedno i dolazi poslije toga. Umjesto kršćanske eshatologije podmetnuta nam je kršćanska apokaliptika."

Ravnatelj Franjevačkog instituta za kulturu mira prof. dr. sc. Ante Vučković kazao je da Institut osjeća dug prema Mardešiću jer je u njemu Mardešić, iz različitih razloga, pronašao prostor gdje je mogao formulirati ono što je želio: tražio je dijalog. Prof. Vučković je naglasio da je Mardešić u jednom svom životnom razdoblju ostao bez dijaloga. Nije bilo dijaloga s nevjernicima, a u Crkvi je otkrio težinu dijaloga. Sada, nakon deset godina, započeta je rekonstrukcija, čitanje njegovih tekstova. Prodire se u njihovu dubinu, a tome služi i ovaj studijski dan. Zahvalio je predavačima što su iz različitih područja znanosti pristupili Mardešićevu opusu. To, također, ostvaruje neprestanu Željkovu težnju za spajanjem, mostogradnjom između ljudi, znajući da su ponekad ljudi koji dolaze iz različitih ideologija mnogo važniji od njihovih misli i pripadnosti. "U vremenu kad se društvo razdvaja potrebno je imati likove koji svjedoče o mogućem spajanju i dijalogu", naglasio je dr. Vučković.

Potom su uslijedila desetominutna izlaganja. Sociolog religije prof. dr. sc. Siniša Zrinščak govorio je o temi "Intimnost i znanstvenost: fenomen religije u sociologiji religije". Naglasio je da Željko Mardešić nikada nije bio formalni sociolog, ali je dao brojne zanimljive relevantne sociološke uvide. Čitao je svu svjetsku sociološku literaturu na različitim jezicima i to nije prepričavao, nego je kreativno upotrebjavao da razumije ono što se događa u Hrvatskoj, u društvu, ali i na području religije. Nadalje je istaknuo da nam je

potreban neposredan kontakt s osobama, ljudima i pojavama koje ispitujemo. Danas previše živimo u ratovima, podjelama, sukobima i ideologijama, a Željko je isticao dijalog među ljudima. To je potrebno nama u Hrvatskoj, pluralizam, otvorenost, a ne isključenost. Ako bismo potaknuli neke razgovore, onda bismo se najbolje odužili Željku Mardešiću, naglasio je dr. Zrinščak.

Prof. dr. sc. Ankica Marinović naslovila je svoje predavanje "Kako 'udomiti' religiju u javnosti: hrvatska pluralistička perspektiva". Za središnju misao svoga izlaganja razvila je Mardešićevu misao da dualizam koji postoji u Katoličkoj Crkvi, između političkog katolicizma koji je danas dominantan i koncilskog kršćanstva, i s druge strane ideološka krutost kod sekularne javnosti, treba premostiti razgovorom, a pretpostavka razgovora je koncilsko pravilo: slušati, upoznati da bi se razumjelo.

Prof. dr. sc. Dino Abazović govorio je o temi "Vrata Svetoga i historiciziranje sekularizacijske debate". Mardešić je toliko plodan autor da na rezultatima njegova rada možemo graditi jedan prijestolje potreban dijalog različitih svjetonazora i demistificirati sekularizacijsku tezu kao antireligijsku, naglasio je predavač te dodao kako trebamo pokušati ponovno promišljati što nam suvremena sekularizacija znači danas u društvu i otvarati nove putove dijaloga jer je Željko Mardešić iznad svega bio čovjek dijaloga, a nikako onaj koji je zaustavljao dijalog. Danas dijaloga nedostaje više nego ičega, a u pitanju su uzurpacije moći i svi bismo se trebali upitati koji je to kapital koji stoji iza svega toga, a s druge strane trebali bismo pokazati da znanstvena zajednica mora živjeti aktualne probleme. Moramo izaći iz kabineta i ići u javnost, otvarati pitanja koja se u prvi trenutak možda čine uznemirujućima za širu zajednicu, ali će biti od koristi svima koji dijele zajednički politički prostor, naglasio je dr. Abazović, zaključivši da su najjednostavniji i prvi koraci k dijalogu: uljuđenost i civiliziranost.

Prof. dr. sc. Ivan Markešić izlagao je o temi "Kršćanstvo u Hrvatskoj". Osvrnuo se, između ostaloga, na Mardešićev članak "Političke religije i pamćenje zla" u kojem autor veli da nema dvojbe kako je u naše doba došlo do neočekivanog buđenja fundamentalističkih oblika religioznosti u svijetu i da pod svetim zastavama i crkvenim blagoslovima raste nasilje i netrpeljivost. Zaključio je kako se dogodilo to da su se nakon dugog razdoblja dviju velikih zlih svjetskih ideologija nacizma i komunizma i male svakidašnje svjetovnosti, pojavila dva sasvim oprečna tijeka sakralnosti: s jedne strane novi religijski pokreti koje obilježava nejasna religioznost, sinkretizam i ezoterija te s druge strane nezaustavljivo širenje političke bojovne

i nasilničke vjere koju iznutra potiču i oživljuju pobune tih društvenih pokreta.

Nakon rasprave i stanke uslijedila su druga četiri izlaganja. Prof. dr. sc. Tonči Matulić izlagao je o temi "Ideja koncilskog kršćanstva". U svojem je izlaganju, između ostaloga, istaknuo da Željko Mardešić nimalo ne dvoji kako je Crkva nakon II. Vatikanskog sabora ne nakon dugih stoljeća nego gotovo nakon milenijskog razdoblja ponovno otkrila samu sebe. Mardešić govori o biblijskom kršćanstvu i da prije Koncila nismo poznavali Sveto pismo. Koncil nam je pomogao upoznati Sveto pismo i na kraju drugoga milenija otvorio je jednu izvornu perspektivu Crkve, kršćanstva, koje Mardešić s pravom oslovljava "koncilsko kršćanstvo", gdje se oslobađa enormna energija izvora, ne kalupa i taloga koji je stvoren kroz povijest, nego baš izvora, naglasio je dr. Matulić te dodao: "A to je snaga Božje riječi, evanđelja, susreta s osobom Isusa Krista i kad stoji pred tim što mu drugo preostaje nego mirotvorstvo, milosrđe, ljubav, siromaštvo, jednostavnost, dijalog, prepoznati u svim ljudima brata i sestru. Toliko nam fali danas da nam dâ analizu i dijagnozu sadašnjeg stanja Crkve i kršćanstva", zaključio je dr. Matulić.

Prof. dr. sc. Nikola Bižaca govoreći o temi "Kršćanin pred izazovima pluralizma" naglasio je da je Mardešić dao svojevrstan doprinos teologiji religija. U svojem je radu analizirao religijske teme (analize su spoj različitih žanrova: sociologije, politologije, fenomenologije) i uvijek je u to unosio sebe kao kršćanskog teologa. Ako je kritizirao akademsku teologiju, kritizirao je zlorababu teologije. Analizirao je fenomene, ali je pri tome imao svoj teološki horizont koji je formirao, kako on sam kaže, dugogodišnjim čitanjem evanđelja, teoloških knjiga i slušanjem predavanja teologa. Svoju teološku argumentaciju zadržavao je pred vratima svojih socioloških analiza, ulazio je u te analize svojim gotovim teološkim tezama, naglasio je dr. Bižaca te naveo sastavnice Mardešićeve teološke sinteze: zbir agapičnoga Boga Novoga zavjeta (on gleda Boga uvijek kroz lice Isusa Krista), Isusov Govor na gori, govori i o teologiji križa – kenotička teologija, idealizirana slika prve Crkve, teologija Koncila i teologija Karla Rahnera.

Predavanje prof. dr. sc. Željka Tanjića bilo je naslovljeno "Pro-roštvo i utopija Željka Mardešića". Unatoč akademskom obrazovanju pravnika Mardešić je bio i teolog i sociolog religije, naglasio je dr. Tanjić. On je primjer kako čovjek iz vlastite zainteresiranosti i brige za svijet i odnose među ljudima i svojega razumijevanja vjere proučava stvarnost. Tu se odlučio za sociologiju kao jednu metodu i način gledanja na svijet, ali iz vjerničke perspektive bio je onaj koji je teološki načitan. Njegova su djela spoj nutarnje zainteresira-

nosti za svijet, spoj sociologije i teologije i ništa manje znanstvene i vjerodostojne. U svojim ranijim radovima poziva se na brojna istraživanja koja su provedena ne u Jugoslaviji, jer njima nije vjerovao, nego u Francuskoj i drugim zemljama, ali nije to bio njegov fokus. Njegov je uvid, koji je imao na temelju čitanja stvarnosti kroz sociološka i teološka djela, takav da bi se potvrdio i na empirijskoj razini. S odmakom vremena njegovo je djelo pogodno za razgovor o interdisciplinarnosti, pa onda i u pitanjima odnosa teologije i sociologije religija, kazao je dr. Tanjić. Mardešića je nazvao prorokom svoga vremena. Smjestio ga je u proročku liniju u Crkvi koja ima značajku čitati znakove vremena izvan konteksta političkih pa i sakralnih centara moći. Time čuva dimenziju evanđelja i daje sasvim drugačije značenje. Utopijska je misao, a i nada, da se polazeći od ovoga mogu oblikovati drugačije osobe. Ta proročka i utopijska misao stoji u temelju europske kulture i civilizacije. Dr. Tanjić vidi kao najveći problem što smo ostali bez te proročke i utopijske vizije i što imamo malo proroka i onih koji imaju takvu utopiju. Tim je život Željka Mardešića, premda mnogima nepoznat, dragocjeniji.

Poslijepodnevni dio programa započeo je izlaganjem dr. sc. fra Ivana Šarčevića na temu "Sveti počeci monoteističkih religija". U svom razumijevanju Mardešićeva opusa istaknuo je kako su sve religije zaboravile svoje svete početke i prebacile ih na druga težišta, te da je došlo vrijeme Mardešićeve zapitanosti: koliko je religija doslovno življena i koliko sam ja kao vjernik odgovoran u društvu i Crkvi. Sljedeće izlaganje održao je prof. dr. sc. Gordan Črpić pod naslovom "Svjetonazorski krugovi i modernizacija Hrvatske". Kazao je da je Željko Mardešić danas aktualan jer govori iz znanstvene paradigme 20. stoljeća. Polazeći od tri svjetonazorska kruga o kojima je govorio i sam Mardešić (katolički, liberalni, socijalistički), istaknuo je da danas nije problem u dijalogu vjernika i nevjernika, nego u dijalogu svjetonazorskih krugova. O fazama koje se tiču Mardešićeva života i mišljenja, a povezane su s poniženjem, govorio je prof. dr. sc. fra Ante Vučković u izlaganju na temu "Žalac poniženosti i mišljenje Svetoga". Prva faza je faza poniženosti uma (boljševička ideologija svojim sveznanjem ponižava um); druga faza je očaj i tjeskoba (kada se njegovo znanje o etici sukobilo s moralnošću); a treća je otkrivanje sukoba u svijetu koji ne podržava dobrotu. Mardešić je znao da "dobro" nema mjesto u svijetu, ali ipak je htio činiti dobro. O Mardešićevoj koncilskoj reinterpretaciji ideoloških sukoba katolika i liberalizma iz početka 20. stoljeća govorio je dr. Marko Medved. Kazao je kako je Mardešić određene epizode iz crkvene povijesti analizirao bolje od povjesničara iako nije bio povjesničar, a u svom

osvrtnu na hrvatski katolički pokret iz prošlog stoljeća usprotivio se ideologizaciji kršćanstva.

Sljedeće izlaganje održao je dr. sc. Stipe Tadić pod naslovom "Postmoderni eklezijalni pokreti u djelu Željka Mardešića". Istaknuvši Mardešićevo izvrsno poznavanje suvremenih religijsko-religioznih fenomena, kazao je kako Željko Mardešić drži da se na integralnom prostoru religijskoga u suvremenom, sekulariziranom, ali i religijski žednom i neishranjenom svijetu, kako u pretjerano svjetovnome svijetu tako i u Crkvi, javlja poseban, novi tip vjernika, koji pokušava doći u izravan dodir sa S(s)vetim. Pripadnici novih religijskih, ali i eklezijalnih pokreta inzistiraju na rehabilitaciji autentično religijskih momenata vjerničkoga života, afektivnim elementima, osobnom religioznom doživljaju, emotivnosti i unutaršnjem iskustvu. Govoreći o glavnim obilježjima suvremene religije i religioznosti, istaknuo je kako Mardešić drži da današnju formu, odnosno sliku religije i religioznosti ponajbolje određuju dva suvremena pojma: "moderno" i "postmoderno" društvo. O Mardešićevoj analizi suvremenih religijskih pokreta govorio je dr. sc. Vine Mihaljević u izlaganju naslovljenom "Religijski pokreti u djelu Željka Mardešića - društvenost 'homo religiosus-a'". Imajući u vidu razvojni put Mardešićevih razmišljanja u njegovim glavnim djelima, njegove sociološke prosudbe i predviđanja, dr. Mihaljević je istaknuo antropološko, odnosno sociološko određivanje sekte u industrijskom društvu, potom određivanje novih religijskih pokreta kao nositelja svetoga u moderni i na kraju određivanje novih religijskih pokreta kao nove religije i religioznosti u postmoderni. Posljednja dva izlaganja na studijskom danu održali su dr. sc. Vlaho Kovačević i mr. sc. Boris Vidović. Prvi je održao izlaganje na temu "Sociologijski vidik fenomenologijskog okvira pučke religije" i istaknuo kako je, uvodeći fenomenologijski pristup u sociologiju religije, Mardešić svjestan da je svako razumijevanje pučke religije i religioznosti pod utjecajem predrasud koje unosi onaj koji razumijeva. U nastavku svog izlaganja dr. Kovačević je obratio pozornost i na Mardešićev pristup pučkoj religiji, gdje on, sjedinjavajući i izjednačavajući subjekt i objekt pučke religije, nastoji obuhvatiti personalni svijet životnog iskustva aktera pučke religije, i to iz njihove perspektive, što ne može učiniti u potpunosti i neposredno. Odatle je neizbježan hermeneutički krug kao postupak u shvaćanju, a on pronalazi i pokazuje unutrašnju skrivenu svezu između pojedinih sociologijskih teorija o religiji. Pronalazeći unutrašnju skrivenu svezu između politološke, tržišne i nevidljive sociologijske teorije o religiji, Mardešić ih nastoji prikazati u njihovom logičkom slijedu od pretpostavke vlastite znanstvenosti prema kritici tuđe ideološkičnosti.

Tema posljednjeg izlaganja bila je "Pučka pobožnost u rascjepu između kognitivnog i emotivnog", a održao ga je mr. sc. Boris Vido-
vić. Govoreći u rascjepu u razumijevanju pobožnosti, kazao je kako
je u povijesti Katoličke Crkve prevladao kognitivni aspekt. Današnja
matrica glede pobožnosti daje naglasak emotivnom, što pak ide do
ekstrema. Napuštanjem religiozne tradicije vrlo pojednostavljenog
pristupa dolazi se do pristupa utemeljenog na trenutnom iskustvu.
Studijski dan završen je raspravom, u kojoj su još istaknute potre-
ba sustavnog proučavanja Mardešićeva djela jer, kako je rekao dr.
Vučković u svojoj završnoj riječi, "ovaj skup pokazao je da Željko i
dalje povezuje ljude i produbljuje žudnju za dijalogom."

Silvana Burilović Crnov